

УДК 336.711

*О. Й. Шевцова, д-р екон. наук, професор, завідувач кафедри банківської справи
Дніпропетровського національного університету ім. Олеся Гончара;
Е. О. Сидорова, магістр з банківської справи Дніпропетровського національного
університету ім. Олеся Гончара*

РИЗИКИ БАНКІВСЬКОГО ВКЛАДНИКА: ОЦІНКА ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІНІМІЗАЦІЇ

У статті розглянуто питання мінімізації ризиків банківських вкладників шляхом оптимізації їх депозитних портфелів. Систематизовано методи зниження ризиків вкладників банку.

Ключові слова: банк, вкладник, ризики, ефективний депозитний портфель.

Постановка проблеми. Світова фінансово-економічна криза, яка призвела до банкрутств і неплатоспроможності банків у багатьох країнах, загострила проблему формування банківським вкладником депозитного портфеля. При його формуванні вкладник має керуватись як мінімум двома критеріями – дохідністю і ризиком. Донедавна головним чинником при виборі вкладником банку була саме дохідність вкладу, яка визначалася відсотковою ставкою за депозитом. При цьому чинник ризику, пов'язаного з розміщенням коштів на депозиті в тому чи іншому банку, практично ігнорувався. Багато вкладників концентрували всі свої кошти здебільшого в одному банку, керуючись передусім принципами дохідності і зручності. Така стратегія збільшувала ризик банківського вкладника, оскільки часто сума вкладу в певному банку перевищувала розмір суми гарантованого відшкодування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій та не вирішені раніше частини проблеми. Проблеми формування депозитних портфелів і аналізу депозитного ризику досліджувалися в працях багатьох учених, зокрема, А. Вожжова, О. Гая, Н. Лунякової, О. Тітєвської та інших. В роботах представлено чинники депозитного ризику, що виникають при формуванні депозитних портфелів, підходи до його вимірювання та управління. Так, Т. Раєвська [1] запропонувала систему аналітичних коефіцієнтів для оцінки ризиків вкладників – фізичних осіб.

З позиції формування депозитної політики банку, ресурсної політики та пошуку відповідної стратегії на ринку депозитних послуг проблеми розглядаються такими авторами, як Р. Лавров [2], М. Олексенко [3], Н. Дребот та О. Галько [4]. Депозитні послуги розглядаються також як одне з джерел фінансових ресурсів банку [5]. Виникає необхідність у доопрацюванні проблеми ефективного управління депозитними ризиками.

На сучасному етапі багато вітчизняних науковців – О. Пернарівський [6, 7], С. Волосович, В. Герасименко [8], С. Козьменко, І. Школьник, Т. Савченко [9] – досліджують можливості та інструменти запобігання та мінімізації ризиків вкладників банку, оцінки системи страхування депозитів, реформи національної системи гарантування вкладів тощо. Проте потребують посиленої уваги підходи до визначення та забезпечення результативності депозитного портфеля банківського вкладника з урахуванням його безпеки з обох боків: з боку банківської установи та з боку інтересів вкладника. Саме запобігання та мінімізація ризиків має велике значення для будь-якого вкладника у зв'язку з небажанням втрати ним власних накопичень.

Метою даного дослідження є виявлення основних ризиків вкладника банку та систематизація методів їх зниження для підвищення результативності операцій із розміщення вкладниками коштів на депозитних рахунках.

Виклад основного матеріалу. Успішний розвиток і надійність банківської систем України та її можливість впливати на економічні процеси в суспільстві значною мірою залежать від обсягів і структури ресурсів банків, значна частка яких формується за рахунок тимчасово вільних коштів населення [8]. Ефективність операцій із розміщення вкладниками коштів на депозитних рахунках визначається співвідношенням їх дохідності і ризику. Ризик вкладника банку пов'язаний із можливою недоступністю коштів на вкладі внаслідок неліквідності банку. Діяльність банків на грошових ринках щодо управлінні активами і пасивами в національній та іноземних валютах неодмінно пов'язана з ризиком втрати банком ліквідності, який виникає через невідповідність між термінами й обсягами погашення активів і пасивів [6]. Ризик втрати банком ліквідності проявляється як балансовий ризик ліквідності, ризик ліквідності ринку, системний ризик [7].

Стратегія формування банківським вкладником результативного депозитного портфеля передбачає мінімізацію ризику при досягненні прийняттого рівня дохідності, яким можна вважати розмір середньоринкової відсоткової ставки за депозитами. Така мінімізація може бути досягнута за кілька етапів. На першому етапі вкладник повинен визначитися з переліком банків, у яких доцільно розміщувати свої кошти. При цьому можна керуватися різними критеріями: розгалуженістю мережі установ банку, мережі банкоматів, особливостями депозитних

та інших продуктів, але головне – спробувати відсіяти ненадійні банки. До них можна віднести банки зі статусом тимчасового учасника Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, оскільки в разі банкрутства цих банків вкладник приймає весь ризик на себе; а також банки, в яких запроваджено тимчасову адміністрацію Національного банку України, що свідчить про неплатоспроможність цих установ. Доцільним також, на нашу думку, є відстеження фінансових ресурсів Фонду гарантування вкладів фізичних осіб (рис. 1).

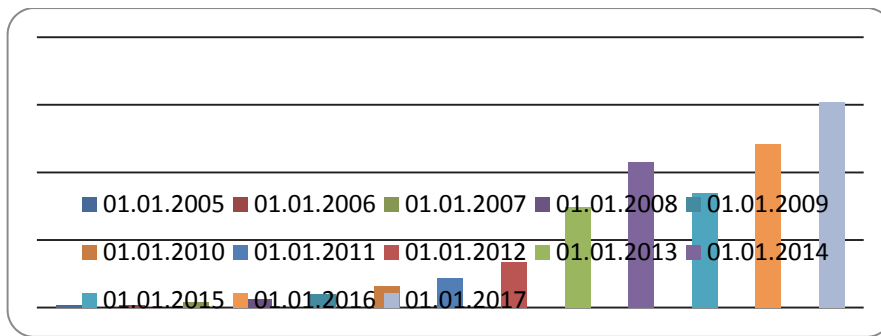

Рисунок 1 – Фінансові ресурси Фонду гарантування вкладів фізичних осіб

Джерело: [9]

Протягом 2002–2009 років фінансові ресурси Фонду зростали, однак за результатами 2010 року зменшилися приблизно на 1 млрд грн. (20 %). Зменшення ресурсів зумовлювалося проведеннями виплатами коштів вкладникам банків, які збанкрутували внаслідок фінансової кризи. Відновлення фінансових ресурсів Фонду у 2011 році відбулося переважно у зв'язку зі сповільненням темпів банкрутства банків та зростанням залучених у банківську систему вкладів [10]. Автори дослідження вказують на необхідність економічного обґрунтування максимальної суми відшкодування за вкладами.

Важливим для вкладника є відстеження лідерів та аутсайдерів серед банків за приростом депозитів (табл. 1). Крім того, недоцільно розміщувати кошти в банках, котрі мають низький кредитний рейтинг, який присвоюється міжнародними і національними рейтинговими агентствами. При цьому слід мати на увазі, що кредитний рейтинг банку, присвоєний йому міжнародним рейтинговим агентством, не може бути вищим, ніж суверенний кредитний рейтинг (тобто рейтинг країни).

На другому етапі з відібраного переліку банків доцільно відсіяти банки з високим системним ризиком втрати ліквідності. Це ризик того, що зміни ліквідності банку досить тісно пов'язані зі змінами ліквідності всієї банківської системи.

Таблиця 1 – Лідери та аутсайтери за приростом депозитів за I кв. 2013 р.*

Лідери	Сума, млн грн.	Аутсайтери	Сума, млн грн.
Дельта Банк	5430	Банк Кіпру	-206
Сбербанк Росії	2582	Ерсте Банк	-232
Приватбанк	2153	Терра Банк	-243
Надра	1722	Дойче Банк ДБУ	-289
ПУМБ	1644	Марфін Банк	-353
Укргазбанк	1618	Союз	-421
Альфа-Банк	1551	Банк Кредит Дніпро	-452
Райффайзен Банк Аваль	1169	ІНГ БАНК Україна	-505
Фінансова ініціатива	1074	Промінвестбанк	-714
Фінанси та кредит	911	Укрексімбанк	-779

Джерело: складено на основі [11]

На третьому етапі формування банківським вкладником ефективного депозитного портфеля здійснюється оптимізація його структури, тобто визначається, в яких пропорціях доцільно розмістити кошти у вибраних банках, аби мінімізувати ризик за заданого рівня дохідності. Іншими словами, визначається так званий умовний портфельний банк – сукупність банків, у яких

вкладник розміщує свої тимчасово вільні кошти у певних пропорціях) із мінімальним ризиком втрати ліквідності.

Загальна схема структурування процесу здійснення вкладних операцій банку включає в себе:

1. Підготовчий етап, а саме вибір банку, вибір виду вкладу, вибір форми розміщення коштів на вкладному рахунку.
2. Подання відповідних документів для відкриття вкладного рахунку.
3. Укладення договору вкладу – оформлення договору вкладу (або видача ощадної книжки чи ощадного сертифіката, платіжної картки).
4. Відкриття рахунку та внесення коштів – внесення вкладником готівки або перерахування коштів із поточного (карткового) рахунку чи внесення банківського металу з фізичною або без фізичної його поставки.
5. Обслуговування вкладного рахунку.
6. Повернення вкладу.

Запропонований підхід до формування ефективного депозитного портфеля банківського вкладника, на нашу думку, є доцільним, але потребує відповідних теоретичних знань та практичних навичок і може бути використаний професійними інвесторами, фінансовими менеджерами підприємницьких структур, спеціалістами фінансових установ, які займаються питанням розміщення вільних коштів на банківські депозити. Також його доцільно використовувати фізичним особам, які розміщують на банківські вклади тимчасово вільні кошти у розмірах, що перевищують суму гарантованого відшкодування.

Наступною проблемою на сучасному етапі є рівень правового врегулювання ризику вкладників і банків при здійсненні вкладних операцій. Нині законодавче регулювання ризиків вкладних операцій банків здійснюється переважно на основі положень законодавства про діяльність банків та захист юридичних осіб у конкурентному середовищі.

Наразі вкрай необхідними є розробка та прийняття закону, що регулює ризики вкладних операцій банків шляхом установлення показників, які характеризують припустиме співвідношення

між обсягами залучених коштів фізичних осіб і регулятивного капіталу банку, а також співвідношення між обсягом вкладів фізичних осіб і величиною активів із низьким рівнем ризиків, які встановлюють більші права фізичним особам як учасникам вкладних операцій.

Таким чином, основні складові механізму мінімізації ризиків вкладником банку наведені на рис. 2.

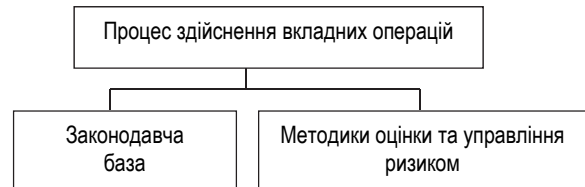

Рисунок 2 – Основні складові механізму мінімізації ризиків вкладником банку

Джерело: складено авторами

Висновки. Зростання обсягів вкладів населення як джерела нарощування ресурсної бази банку й підвищення її стабільності багато в чому визначається ступенем довіри потенційних та існуючих вкладників до кожного окремого банку й банківської системи країни в цілому, що може бути забезпечено при належному рівні захисту інтересів фізичних осіб, які довірили свої грошові заощадження банку.

Нині зниження ризиків вкладників банків є необхідною умовою нарощування ресурсного потенціалу установ банківської системи країни для подальшого посилення їх кредитно-інвестиційної підтримки, розвитку реального сектора економіки й вирішення соціальних проблем суспільства. Досягненню цієї мети сприятиме: комплексний підхід вкладника до вибору стабільного банку, який є учасником Фонду гарантування вкладів, має надійну репутацію та високий кредитний рейтинг; диверсифікація ризиків вкладника шляхом розміщення вільних коштів у певних пропорціях; удосконалення законодавчо-нормативної бази у даній сфері.

Список літератури

1. Раєвська Т. Практичні підходи до оцінки ризиків у діяльності банків / Т. Раєвська // Вісник НБУ. – 2005. – № 8. – С. 9–14.
2. Лавров Р. В. Депозитна політика банку в сучасних умовах / Р. В. Лавров // Науковий вісник ЧДІЕУ. – 2010. – № 4 (8). – С. 182–187.
3. Олексенко М. В. Депозитна політика комерційних банків України на сучасному етапі / М. В. Олексенко // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. – 2011. – № 4 (16). – С. 166–171.
4. Дребот Н. П. Стратегія банківської установи на ринку депозитних послуг [Електронний ресурс] / Н. П. Дребот, О. Р. Галько. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/re/2008_4/Re200804_17.pdf.

5. Шевцова О. Й. Фінансові ресурси універсальних банків України: джерела та методи залучення / О. Й. Шевцова, Є. О. Сиволап // Вісник Дніпропетровського університету. – (Серія “Економіка”). – Дніпропетровськ, 2013. – № 4. – Т. 21, Вип. 7/2. – С. 52–60.
6. Пернарівський О. Оптимізаційна модель управління ризиками банківського вкладника / О. Пернарівський // Вісник Національного банку України. – 2011. – № 12.
7. Пернарівський О. Оцінювання ризику ліквідності українських банків в умовах фінансової кризи / О. Пернарівський, Т. Пернарівська // Вісник Тернопільського національного економічного університету. – 2009. – № 5.
8. Герасименко В. Ризики вкладників банку: їх запобігання та мінімізація / В. Герасименко // Вісник Національного банку України. – 2012. – № 2.
9. Офіційний сайт Фонду гарантування вкладів фізичних осіб [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.fg.gov.ua>.
10. Козьменко С. Реформа національної системи гарантування вкладів: ключові положення та перспективи розвитку / С. Козьменко, І. Школьник, Т. Савченко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/vnbu/2012_6/2012_06_7.pdf.
11. Квартальний огляд банків [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://bankografo.com>.

Отримано 17.12.2013

Summary

The question of minimization risks of the bank depositors through optimization their deposit brief-cases is considered in the article. The methods of decline risks of depositors of the bank are systematized.